

Barabás Gyula¹: Nyugdíjreform – az adórendszer és az alacsony foglalkoztatottság csapdájában

I. Vezetői összefoglaló

A népességfogyás és elöregedés nyugdíjrendszert terhelő hatásai ma még visszafogottak, mégis jelentős a magyar nyugdíjrendszer hiánya. Hiába jut 3 kereső korú egy idős emberre, a nyugdíjrendszer már ma is évente 5-600 milliárd forintos államadósságot hagy örökül a jövő generációinak. Ennek két fő oka az alacsony foglalkoztatottság és a jelentős méreteket öltő adóelkerülés. A keresőkorúak kevesebb, mint 60 százaléka dolgozik, és a korhatár alatti nyugdíjasok magas száma miatt az eltartottak száma is lényegesen több mint az időseké. Emellett a járulékbefizetések 88 százaléka az aktív korú lakosság kevesebb, mint 40 százaléka, 2,5 millió emberre hárul. A foglalkoztatási és adózási probléma miatt tehát szükség járulékfizetői körnek kell tartania a nyugdíjasok időseknél lényegesen szélesebb táborát.

A nyugdíjbomba azonban nemcsak azért ketyeg, mert már ma is nagy a rendszer hiánya. Ennél fontosabb, hogy a rendszer a gazdaság fejlődése és a népesség bővülése szempontjából visszafogó és nem ösztönző hatású. Továbbá az, hogy az idő múlásával a demográfiai, foglalkoztatási és adózási probléma egyre nagyobb terheket rak majd a nyugdíjrendszerre.

A nyugdíjrendszer átfogó reformjának a demográfiai, foglalkoztatási és adózási problémára egyaránt választ kell találnia

A magyar nyugdíjrendszer főbb problémái és egy átfogó reform lehetséges irányai

Problémák	Hatások ma	Hatások a jövőben	Egy átfogó reform főbb irányai
Demográfiai	Mérsékelt	Erős	0. Parametrikus reform Elsősorban a nyugdíjba vonulás időpontjának kitolása 1. Demográfiai ösztönzők Gyerekvállalás, gyereknevelés figyelembe vétele
Foglalkoztatási	Erős	Erős + rejtett hiány	2. Adóreform A foglalkoztatás növelése és a járulék-elkerülés mérséklése érdekében 3. A rejtett hiány csökkentése Alapnyugdíj és minimális járulékbefizetési küszöb
Adózási	Erős	Erős + rejtett hiány	4. Munkavállalást ösztönző szociális ellátások 5. Nyugdíjrendszer és munkát terhelő járulékok szétválasztása

A ma még mérsékelt demográfiai hatások bizonyosan számottevően erősödni fognak. Jól érzékelteti a demográfiai helyzet romlásának mértékét, hogy a népességfogyás és elöregedés hatására a 65 évnél idősebbek keresőkorúakhoz viszonyított aránya 2050-ig az előrejelzések szerint megduplázódhat.

¹ A szerző a Magyar Nemzeti Bank igazgató-helyettese, a CEMI „Makroegyensúly és növekedés” című tanulmányának költségvetési szakértője és a portfolio.hu oldalon megjelent „A nyugalom díja” c. tanulmány egyik szerzője. Ez a tanulmány 2006. október 17-i „A magyar nyugdíjreform nemzetközi tükröben” című - Portfolió konferencián elhangzott előadás szerkesztett, a 2005-ös SZJA-bevallások összesített adatai alapján átdolgozott változata. **A tanulmány a szerző nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi az MNB hivatalos álláspontját.**

Az alacsony foglalkoztatás és a járulék-elkerülés miatt a mai nyugdíjrendszer nemcsak a felszínen, hanem a felszín alatt is tetemes hiányt termel, és ez a rejtett hiány az idő előrehaladtával felszínre fog törni. Egyrészt az alacsony foglalkoztatás következtében sokan lesznek olyanok, akiknek nem lesz elég szolgálati ideje ahhoz, hogy nyugdíjat kaphasson.² Másrészt mivel tetemes az alacsony (bevallott) jövedelműek aránya, nemcsak azoknak nem lesz elégséges nyugdíja, akiknek nincs elég szolgálati idejük, hanem azoknak is, akiknek kevés a tényleges, vagy a kimutatott jövedelmük.

A nyugdíjrendszer jövőbeli hiányának számításakor tehát nemcsak az előregedéssel, hanem azáltal is számolni kell, hogy a magyar társadalom széles tömegeinek, akár az időskorú népesség 50-60 százaléka számára a nyugdíjat kell majd kiegészíteni. Ez persze nem új jelenség, hiszen a rokkant nyugdíjazás rendszere tulajdonképpen ma is széles tömegeknek biztosít a befizetett járulékoknál magasabb nyugdíjat.

Látható, hogy a nyugdíjrendszer hiányának oka a nem hatékony, adóelkerülésre ösztönző adórendszerig, a szociális ellátások és a rokkant nyugdíjak megállapításának foglalkoztatást nem serkentő rendszeréig nyúlnak vissza. Mindezek miatt a megoldásokat is szélesebb körben kell keresni, a csak a nyugdíjrendszerre fókuszáló reform szükségzerűen feloldalas lesz.

A meglévő nyugdíjrendszer feltételeinek módosításán (effektív és hivatalos korhatár emelése, nyugdíjak emelésének rendszere stb.), vagyis az ún. parametrikus reformon túlmenően további 5 területen van lépésekre szükség ahhoz, hogy a demográfiai, foglalkoztatási és adózási problémákat kezeljük.

1. Demográfiai ösztönzők: *A gyerekvállalás és gyerekevelés pozitív hatásait érdemes valamilyen formában figyelembe venni a nyugdíjrendszerben. A felnevelt gyerekek száma és képzettsége ugyanis alapjaiban határozza meg a jövőbeli járulékfizetések mértékét.*

2. Adóreform: *A járulékelkerülés mérséklése és a foglalkoztatás növelése, vagyis a járulékalap szélesítése érdekében szükség van az adórendszer átalakítására. Az adóreform keretében nagyobb hangsúlyt kell fektetni a jobban beszédhető, nem a munkát terhelő adókra.*

3. A rejtett hiány csökkentése: *Egy minimális megélhetést biztosító alapnyugdíj bevezetése valószínűleg nem elkerülhető. Ahhoz azonban, hogy a nyugdíjak kipótlása ne a ma és a jövőben elégséges járulékot fizetők rovására – például az ő jövőbeli nyugdíjuk csökkentésével – történjen, a befizetéseket is célszerű az alapnyugdíj rendszerével összehangba hozni. A rejtett hiány és a jövőben kipótlandó összeg nagysága akkor mérsékelhető, ha az érintett kör mai járulékbefizetéseit közelíteni lehet a jövőbeli nyugdíj-kifizetésekhez. Ennek egy lehetséges formája lehet egy minimális befizetési küszöbérték meghatározása, vagyis egy fix összegű adó, vagy járulék bevezetése, ami lehetővé tenné a munkát terhelő adókulcsok csökkentését is.*

4. Munkavállalást ösztönző szociális ellátások: *Célszerű átalakítani az aktív korúak szociális ellátásának és a rokkantnyugdíjazás rendszerét is olymódon, hogy a munkavállalási hajlandóságot fokozza, és díjazza a hosszabb szolgálati időt.*

5. A nyugdíjrendszer és a munkát terhelő járulékok szétválasztása. *A szűk járulékalap és a sok ellátott közötti aránytalanság miatt megfontolandó, hogy szükség van-e olyan önálló nyugdíjkasszára, amit kizárólag munkát terhelő járulékokból finanszíroznak. Különösen a korhatár alattiak nyugdíjkiadásainál lehet érdemes más adóbevételeket is felhasználni a finanszírozáshoz.*

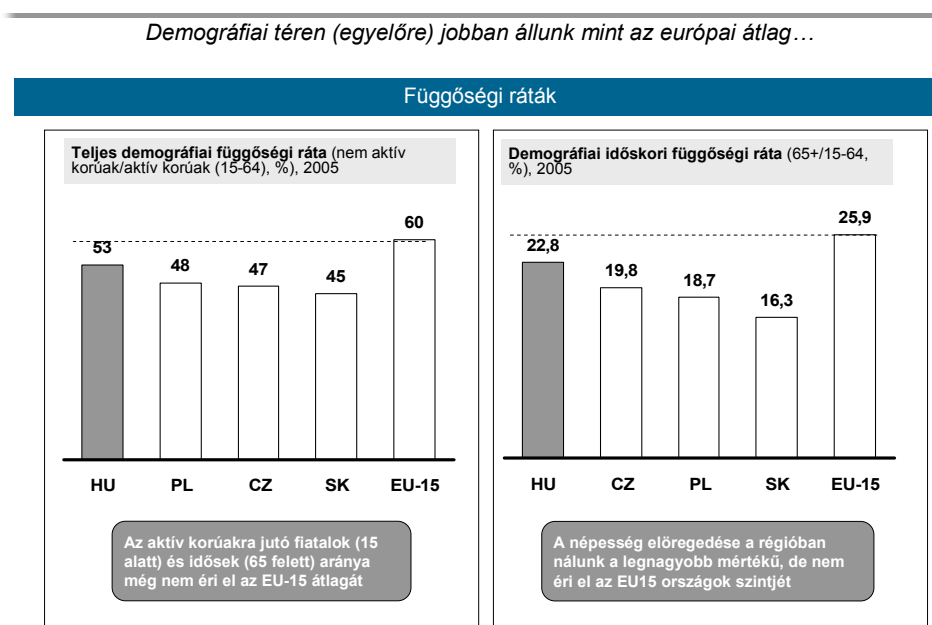
Ezen átalakítások további átfogó elemzéseket tesznek szükségessé. Kapkodni nem kell, de az idő sürget. A járulékbefizetések és a jövőbeli várható kifizetések közötti aránytalanságok miatt a nyugdíjrendszer rejtett, jövőben felszínre kerülő adóssága ugyanis napról napra nő.

² Ezen kört a szakma Augusztinovics Mária után bétáknak és gammáknak nevezi.

II. Egyelőre nem demográfiai hatások, hanem foglalkoztatási és adóprobléma

A népességfogyás és elöregedés hatásai egyelőre az európai átlagnál kevésbé terhelik a magyar nyugdíjrendszert. A születések számának jelentős visszaesése és a várható életkor növekedése miatt a magyar társadalom egyszerre fogy és öregszik. Ezen demográfiai hatások azonban ma még visszafogottak, hiszen a nagy létszámú évfolyamok ma még az aktív korúak táborát bővítik. Ha az aktív korúak, tehát a 15 és 64 év közötti népesség nagyságát a nem aktív korúakéhoz, vagy az idősekéhez viszonyítjuk, akkor kijelenthetjük, hogy ma még nem állunk rosszabbul, mint az EU-15-ök. Igaz, hogy némileg több, - szám szerint 53 - gyerek és idős jut Magyarországon 100 aktív korúra, mint a többi visegrádi országban, de az arány még mindig kedvezőbb, mint a régi tagállamokban (60) (1. ábra). Az időskori demográfiai függőségi ráta esetében is hasonló a helyzet: némileg rosszabbul állunk, mint a környező országok, de jobban, mint a régió.

1. ábra: A teljes és az időskori demográfiai függőségi ráta a Visegrádi országokban és a régi EU tagállamokban (2005)

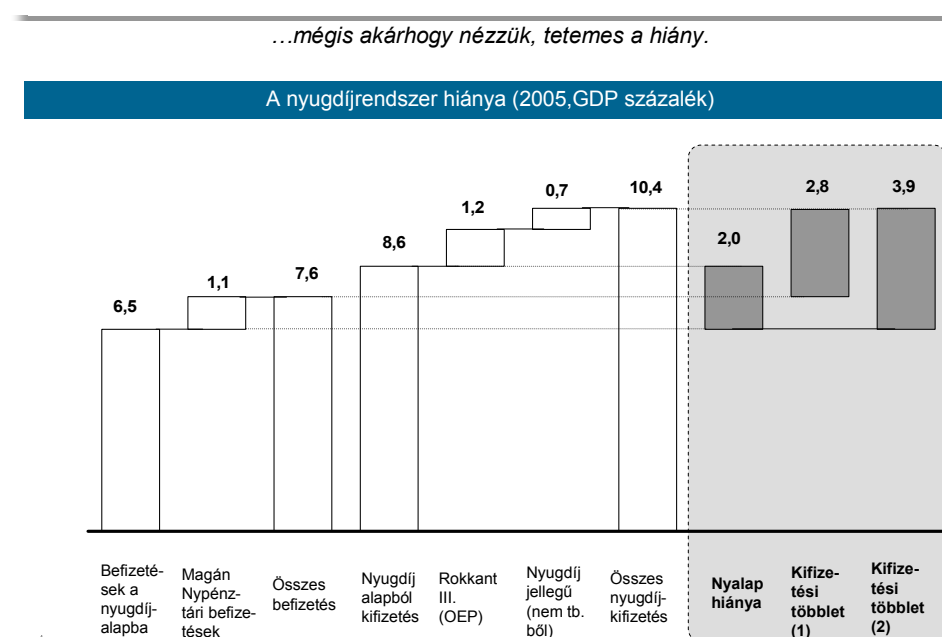
Forrás: OECD, Eurostat

A jövőben bizonyosan romló, de ma még visszafogott demográfiai hatások ellenére, bármilyen hiánymutatót nézünk tetemes a nyugdíjrendszer hiánya. A nyugdíjrendszer hiányát többféleképpen lehet mérni, hiszen a járulék-bevételek nem csak a nyugdíjalapba érkeznek, és nem csak a Nyugdíjbiztosítási Alapból történnek kifizetések. Attól függően, hogy a magánnyugdíj-pénztári járulékbefizetéseket, illetve az Országos Egészségbiztosítási Pénztárból, a központi költségvetésből és a helyi önkormányzatoktól történő nyugdíj, illetve nyugdíj-jellegű kifizetéseket³ figyelembe vesszük-e, a 2005-ös hiány mértékére a GDP 2 és 4 százaléka közötti számok adódnak. Akárhogy is nézzük, a

³ Az Egészségügyi Alap fizeti ki a III. kategóriájú, vagyis a nem teljes mértékben leszámolt nyugdíjasok nyugdíját, míg a központi költségvetésnek is vannak a GDP 0,6 százalékának megfelelő nyugdíj-jellegű kiadásai. Emellett a helyi önkormányzatoknak is van mintegy 9 milliárd forintnyi nyugdíjkifizetésük.

ma még relatíve kedvező – de a jövőben bizonyosan romló -demográfiai helyzet ellenére jelentős a nyugdíjrendszer hiánya.

2. ábra: A nyugdíjrendszer különböző hiányszámai (Magyarország, 2005)

Forrás: ONYF (1): Az összes adott évi befizetéshez viszonyítva. (2) A nyugdíjpénztári befizetésekhez viszonyítva.

Annak, hogy az európai átlagnál kedvezőbb demográfiai hatások ellenére jelentős hiányt termel a nyugdíjrendszer, egyik fő oka az alacsony foglalkoztatottság. A foglalkoztatottsági ráta ma Magyarországon 57% körül alakul, ami mintegy 7 százalékponttal alacsonyabb érték, mint az EU-25-ök átlaga. Európában csak Málta és Lengyelország foglalkoztatottsági mutatója alacsonyabb a magyarnál. Ha a foglalkoztatottság terén elérnénk az európai átlagot, akkor az mintegy 500 ezer fővel több foglalkoztatottat és járulékfizetőt jelentene.

A magas hiány második fő oka az, hogy a mai adórendszerben az elrejtett jövedelmek nagysága eléri az 1000 milliárd forintot. Az APEH-hez beadott 2004-es személyi jövedelemadó bevallások alapján a kimutatott jövedelmek eloszlása Magyarországon meglehetősen furcsa, és lényegesen eltér a szlovákiai jövedelem-eloszlástól, ha a szlovák jövedelmeket a 2004-es átlagos piaci árfolyamon forintosítjuk. Míg Magyarországon az adózók 35 százaléka vallott be 60 ezer forintnál alacsonyabb átlagos havi jövedelmet, addig ez az arány Szlovákiában mindössze 13 százalék. Ha Magyarországon a jövedelmek eloszlása olyan lenne, mint Szlovákiában, akkor mintegy 1000 milliárddal nagyobb lenne a bevallott jövedelmek nagysága. Mindez igen erősen arra utal, hogy tetemes az elrejtett jövedelmek nagysága. Ha csak a más számítások alapján⁴ is alsó becslésnek tekinthető 1000 milliárddal számolunk, akkor is évente mintegy 250-300 milliárd forintra tehető az elmaradt járulékbefizetések nagysága, ami a nyugdíjrendszer hiányának mintegy felét teszi ki.

A járulékbefizetések döntő része a járulékfizetők 2,5 milliós csoportjára hárul, mert közel 2 millióan évi 750 ezer, vagyis átlagosan havi 62.500 forintnál kevesebb jövedelem után fizetnek járulékot. Az egyetlen jövedelembevallások a

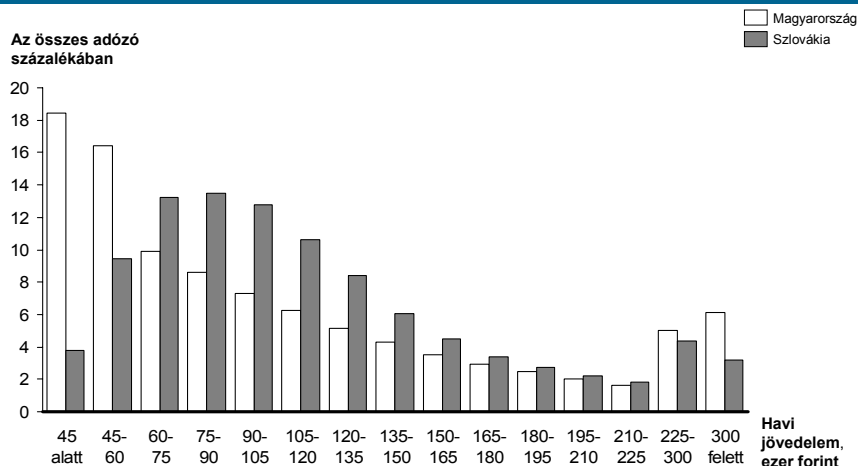
⁴ CEMI: Makro egyensúly és növekedés, 2006 elérhető a www.cemi.hu honlapon

járulékbefizetésekben is megjelennek. A 2005-ös APEH adatok szerint 1,8 millióan vallottak be éves 750 ezer forintnál alacsonyabb jövedelmet, vagyis 1,8 millióan voltak olyanok, akiknek a havi átlagos jövedelme nem haladta meg a 62.500 forintot. Ezen közel 2 milliós kör becslések alapján a nyugdíjjárulék tömeg mindössze 12 százalékát fizette be, így a terhek döntő része a fennmaradó 2,5 millió, 62.500 forint átlagos havi jövedelemnél magasabb összeget bevalló járulékfizetőre hárult. Bár nincs pontos adatunk az állami alkalmazottak jövedelmének eloszlásáról, feltételezhető, hogy a több mint 800 ezer állami alkalmazott döntő része ebbe a magasabb jövedelmi kategóriába tartozott, vagyis a magánszektorban csak a kisebbik része, mintegy 1,7 millió fő vallott be havi 62.500-nál magasabb jövedelmet.⁵

3. ábra: A magyar és a szlovák jövedelem-bevallások eloszlása (2004)

A hiány egyik fő oka a jövedelemelrejtés: mintegy 1000 milliárd forintra tehető a rejtett jövedelmek nagysága

Az SZJA bevallást készítő jövedelem szerinti eloszlása Magyarországon és Szlovákiában

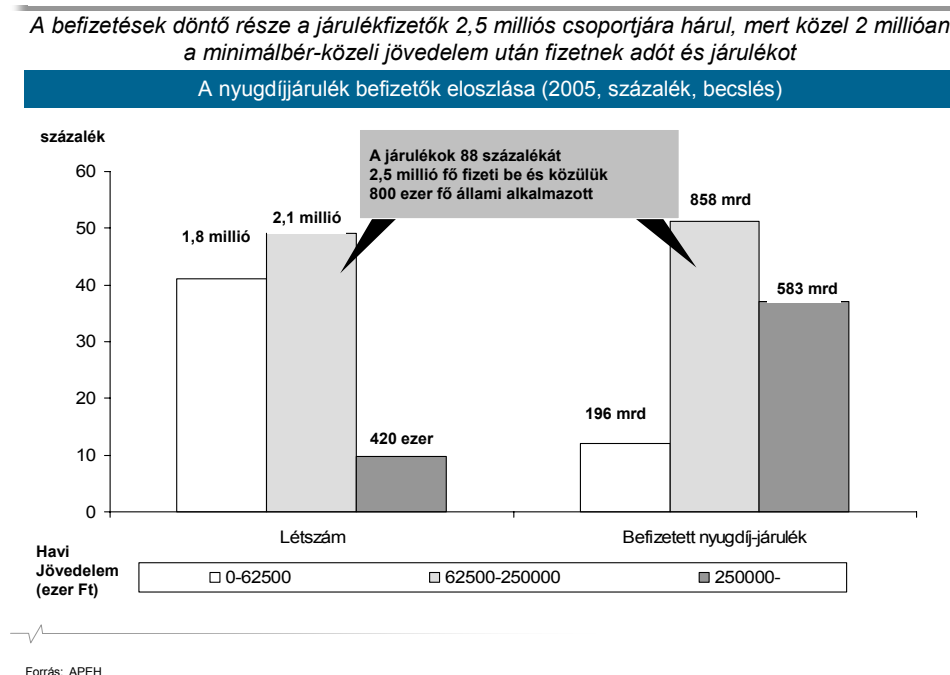
Forrás: APEH, Szlovák Nemzeti Bank

Az ábra azt mutatja, hogy adóbevallást készítő hány százaléka található az adott jövedelemsávban.

Az alacsony éves jövedelemnek többféle oka lehet, a következmény azonban azonos: a beérkezett járulék-befizetések nem nyújtanak elégséges fedezetet egy tisztességes jövőbeli nyugdíjra. Annak, hogy valaki a 750 ezer forint éves jövedelem alatti kategóriába tartozik, nem feltétlenül az az oka, hogy szándékosan nem vallja be a valós jövedelmét. Az is előfordulhat, hogy éppen munkáltatója kezdeményezi a valóságnál alacsonyabb jövedelem kimutatását, sokan pedig az évnek csak egy részében dolgoznak, és így annak ellenére nem gyűjtöttek össze 750 ezer forintnál magasabb jövedelmet, hogy amikor dolgoztak, akkor többet kerestek, mint 62.500 forint. Míg az okok nagyon különbözőek, a következmények azonosak: az elégtelen járulékot fizető befizetéséből, ha a dolgok nem változnak, akkor a megélhetéshez szükségesnél valószínűleg alacsonyabb összegű nyugdíj jön össze.

⁵ A számítások a 2005-ös APEH adatok alapján készültek. A 2004-es adatokhoz képest az éves 750 ezer forint éves jövedelem alattiak száma a jövedelmek növekedése miatt mintegy 120 ezer fővel csökkent. A mostani tanulmányban lévő csoportosítás tehát szűkebben szabja meg az alacsony jövedelműek körét, mint a 2006. októberi Portfólió Konferencián elhangzott előadás tette.

4. ábra: A személyi jövedelemadó-bevallást készítőké jövedelem szerinti eloszlása és az egyes csoportokhoz kapcsolódó nyugdíjjárulék becsült mértéke (fő, illetve milliárd forint, Magyarország 2005)

A befizetett nyugdíjjárulékok becslése az APEH-nek benyújtott jövedelembevallások eloszlása és a 2005-ben érvényes járulék-ráták alapján saját számítás. A becslés a munkáltatói és munkavállalói járulékokat egyaránt tartalmazza. Az SZJA bevallások jövedelemalapja és a tényleges járulékalap között számos ok miatt van eltérés. A GYES-en és GYED-en lévők például fizetnek járulékot, de SZJA-t nem, a nyugdíjas foglalkoztatottakkal pedig pont fordított a helyzet. Az a néhány százezer fős eltérés, ami a jövedelemadó és a járulékfizetői kör között van, nem befolyásolja főbb következtetéseinket. A durva becslés „jószágát” az is megerősíti, hogy a teljes járulékfizetői kör így kapott becsült befizetése 1637 milliárd forint, ami mintegy 20 milliárd forintos eltéréssel kiadja a 2005-ben ténylegesen beérkezett járulékok összegét.

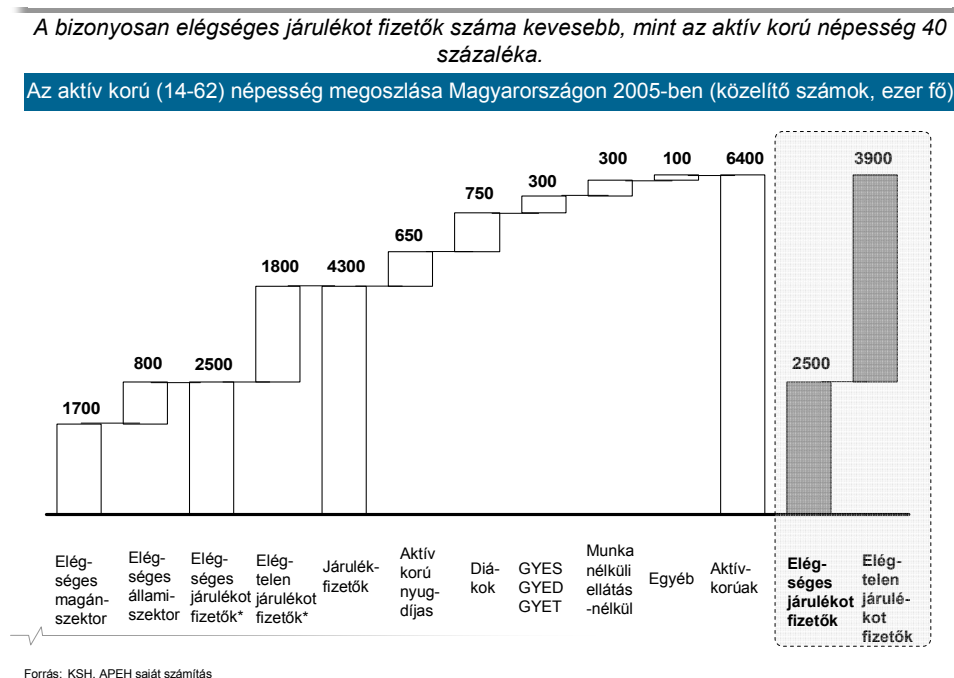
Bár a megélhetéshez szükséges nyugdíjszint pontos meghatározása gyakorlatilag lehetetlen feladat, a különböző reálisnak tűnő értékek mellett az elégtelen nyugdíjra jogosultak várható száma mindenképpen tetemes. A számítások során alapesetben az aktuális átlagos nettó bérszint 40 százalékát tekintetem az elégséges nyugdíj küszöbértékének. Ha 1 év járulékbefizetés a bevett kalkuláció szerint a nettó bér 1,65 százalékának megfelelő jogosultságot jelent, akkor a 62.500 forintos havi átlagos jövedelemszint 40 év szolgálati időt feltételezve éppen pont a 40 százalékos küszöbértéknek felel meg. Másképpen fogalmazva 2005-ben a 62.500 forintos havi átlagos jövedelemhez tartozó várható nyugdíj éppen a nettó átlagbér 40 százaléka volt.⁶ Az átlagbér 40 százalékánál alacsonyabb nyugdíjszint a 2005-ös SZJA bevallások szerint mintegy 1,8 millió főnél volt prognosztizálható. Ha a nettó bér 30 százalékában határozzuk meg a nyugdíjminimum értékét, akkor az elégtelen nyugdíjra jogosultak köre lényegesen szűkebb, de még így is tetemes: több mint 1 millió fő, vagyis az adóbevallást készítőké mintegy egy negyede esik ebbe a kategóriába.⁷ Összehasonlításképpen: 2006 januárjában a 30, illetve 40 százalékos küszöbértéknek lényegében megfelelő 30 és 40 ezer forintos érték alatt az öregségi és korbetöltött rokkant nyugdíjasok 1,1, illetve 5 százaléka

⁶ 40 év szolgálati viszony esetén a helyettesítési ráta (az induló nyugdíj és az életpálya bér aránya) $(1,65 \cdot 40) = 66$ százalék. $62.500 \cdot 0,66 = 41.250$ ami a 103.100 forintos nettó átlagbértéknek éppen a 40 százaléka.

⁷ A számításoknál figyelembe kell venni azt is, hogy a 40 év szolgálati idő elég erős feltevés, ami felfelé torzítja a várható nyugdíj értékét.

volt. A mai nyugdíjak és az SZJA-bevallások alapján becsült járulékbefizetések alapján előrevetíthető nyugdíjak eloszlása között tehát óriási a különbség.

5. ábra: Az aktív korú (14-62 éves) népesség megoszlása Magyarországon 2005-ben (közelítő számok, ezer fő)

*Elégséges járulékfizetőknek az évi 750 ezer forint feletti, elégtelen járulékfizetőknek az évi 750 ezer forint alatti jövedelmüket neveztem. Az elégtelen járulékot fizetők között természetesen vannak olyanok, akik a valós jövedelmük alapján is ebbe a kategóriába esnek. A fő megállapítások rájuk is érvényesek, annak ellenére, hogy ők önhibájukon kívül fizetnek elégtelen járulékot.

A GYES-en és GYED-en lévők is fizetnek járulékot, illetve utánuk is fizet munkáltatói járulékot az állam. Ebben az elemzésben ugyanakkor a nem járulékfizetők között jelennek meg, mert a járulékfizetések elemzése az APEH SZJA bevallása alapján történik, ebben pedig nem szerepelnek, mivel a GYES-en GYED-en lévőknek nem kell kitölteniük SZJA bevallást.

A bizonyosan elégséges⁸ járulékot befizetők köre – az alacsony foglalkoztatottság és az alacsony jövedelmet bevallók magas száma miatt – kevesebb, mint az aktív korú népesség 40 százalékára. A magas szintű inaktivitás miatt az aktív korú lakosságnak csak mintegy kétharmada fizet járulékot. A korábbiakban láthattuk, hogy a járulékfizetők mintegy 40 százalékának olyan alacsony a jövedelme, hogy abból – ha a folyamatok nem változnak – csak egy igen alacsony összegű nyugdíj jön össze. Ha a tudatosan, vagy önhibájukon kívül elégtelen járulékot fizetőket figyelembe vesszük, akkor látható, hogy az aktív korúak 6,4 milliós táborából csak mintegy 2,5 millióan fizetnek be bizonyosan elégséges járulékot (5. ábra).

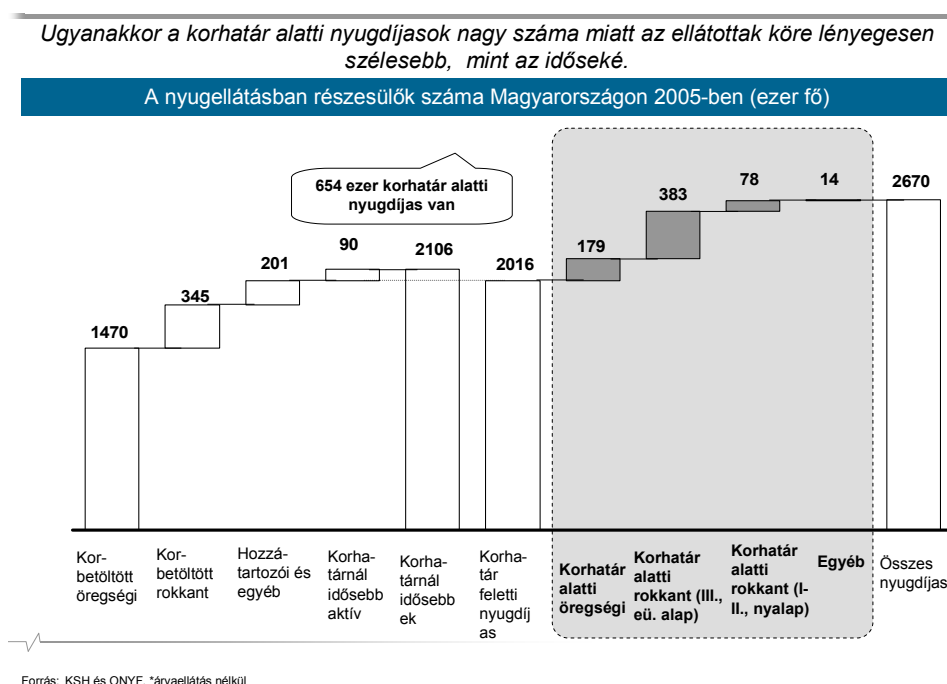
Ugyanakkor a korhatár alatti nyugdíjasok magas száma miatt az ellátásban részesülők száma lényegesen nagyobb, mint az időseké. A 2005-ös adatok alapján Magyarországon 654 ezer korhatár alatti nyugdíjas volt. Ezen csoport nagy része, 461 ezer fő rokkantnyugdíjas,⁹ míg kisebb része, 179 ezer fő korhatár alatti öregségi nyugdíjas

⁸ Itt és a továbbiakban a bizonyosan elégséges járulékfizetés alatt azt értjük, ha 40 év szolgálati idő esetén a nettó átlagbér legalább 40 százalékát elérő nyugdíj várható.

⁹ A nem 100 százalékban leszázalékolt 383 ezer III. kategóriájú rokkantnyugdíjas nyugdíját az Egészségbiztosítási Pénztár (OEP), míg az ún I. és II. kategóriájú, 100 százalékban leszázalékolt 78 ezer

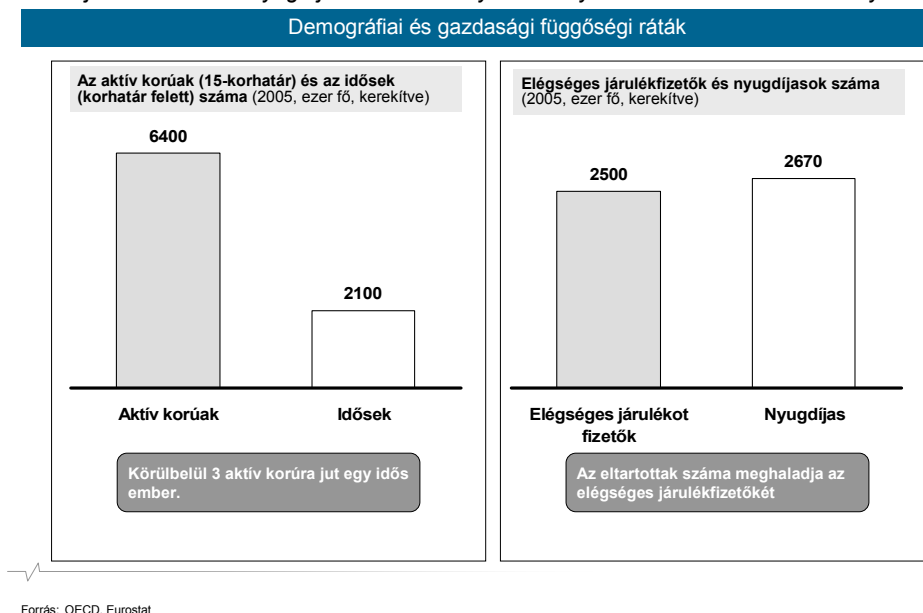
volt. A korhatár alatti nyugdíjasok nagy száma miatt az ellátottak köre lényegesen meghaladja az idősek számát, és eléri a 2 millió 670 ezer fős szintet (6. ábra).

6. ábra: A nyugellátásban részesülők száma Magyarországon (2005, ezer fő)

7. ábra: Demográfiai és gazdasági függőségi ráták (Magyarország, 2005)

Annak ellenére, hogy ma még nem érezhető a demográfiai probléma hatása, az elégséges járulékot fizetők nyugdíjasokhoz viszonyított aránya fenntarthatatlanul alacsony.

Annak ellenére, hogy ma még nem érezhető a demográfiai probléma hatása, az elégséges járulékot fizetők száma elmarad a nyugdíjasokétól, ami nyilvánvalóan

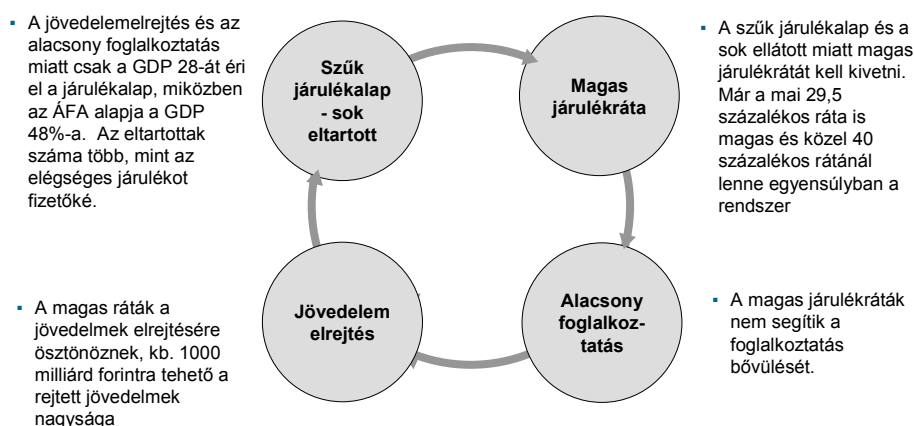
rokkantnyugdíjas nyugdíját a Nyugdíjbiztosítási Alap fizeti. Az OEP-hez tartozó rokkantnyugdíjasok 2007-től átkerültek a nyugdíjasszához.

fenntarthatatlan. A foglalkoztatási helyzet, a járulékfizetési hajlandóság és a nem csak idősekre kiterjedő ellátotti kör alapvetően felülírja a demográfiai helyzetet. Hiába jut minden egyes nyugdíjkorhatár feletti időskorúra három aktív korú, a korábbiakban bemutatottak miatt a valós eltartó-eltartotti arány ettől lényegesen eltérő: az elégséges járulékot fizetők mintegy 2,5 milliós csoportjának ennél nagyobb létszámú, mintegy 2,67 millió nyugdíjast kell eltartania, vagyis egy elégséges járulékfizetőre több mint egy eltartott jut (7. ábra).

8. ábra: A magyar nyugdíjrendszer csapdája

A kevés járulékfizető és a sok eltartott közötti egyensúlytalanságot a magas járulékráták nem képesek teljesen helyrebillenteni (hiány), és fenntartják az egyensúlytalanság fő okait

A nyugdíjrendszer csapdája

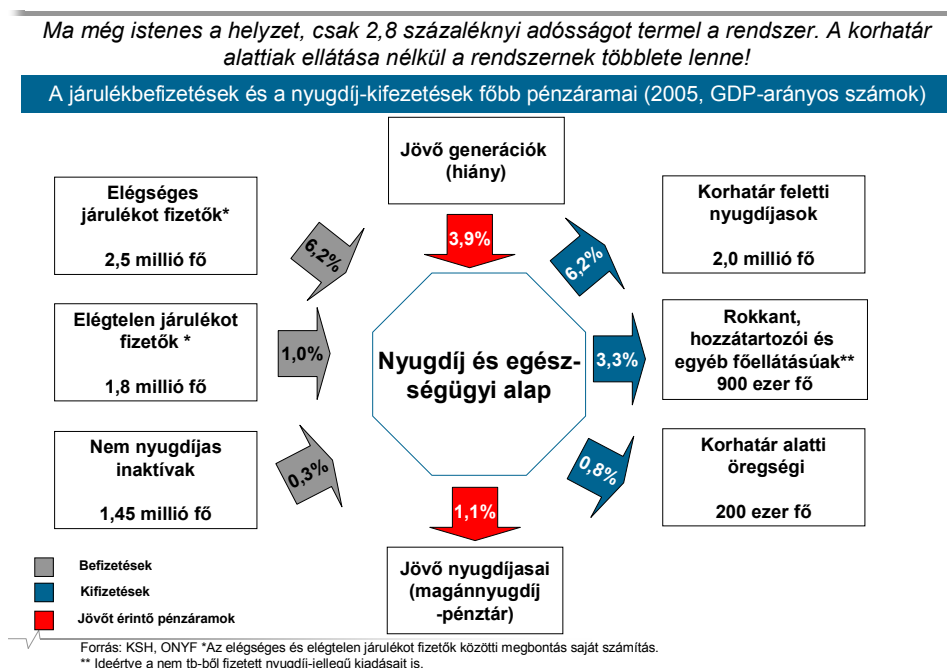
A magyar nyugdíjrendszer már azelőtt padlóra került, mielőtt a népességfogyás és az elöregedés problémájával szembe kellett volna néznie. A mai magyar nyugdíjrendszer csapdája az, hogy a kevés járulékfizető és a sok eltartott közötti egyensúlytalanságot a magas járulékráták nem képesek teljesen helyrebillenteni, és nem segítik felszámolni az egyensúlytalanság fő okait: az alacsony foglalkoztatottságot és a jövedelmek elrejtését (8.ábra). Az alacsony foglalkoztatottság és a jövedelmek elrejtése miatt a járulékalap, vagyis az a jövedelem, amire a járulékot kivetik, mindössze a GDP 28 százalékát éri el.¹⁰ A szűk járulékalap és a sok ellátott miatt magas járulékokat kell kivetni. A költségvetési kiugazítások előtti helyzetben a nyugdíjassza hozzávetőleg 35,5 százalékos járulékszintnél lett volna egyensúlyban, ami 9 százalékponttal magasabb, mint a 2006-os költségvetési kiugazítás előtti járulékszint¹¹ A magas, de a hiány

¹⁰ A 2005-ös munkáltatói nyugdíjjárulékos bevételek nagysága 1111,5 milliárd forint volt. Ez az 18-os kulccsal kalkulálva 6175 milliárd forintos járulékalapot jelent, ami az éves 22027 milliárd forintos GDP-nek 28 százaléka. Összehasonlításképpen az ÁFA adóalapja a GDP 48 százalékát teszi ki. (A munkavállalói járulékoknál a járulékalap még ennél is szűkebb, hiszen a 6.000.600 forintos felső jövedelemplafon fölött nem kell járulékot fizetni.)

¹¹ A 2006-os költségvetési intézkedés-csomag a munkáltatók által fizetett nyugdíjjárulékos ráta értékét két lépésben (2007 és 2008) 18-ról 24 százalékra emeli, miközben a munkáltatók által fizetett egészségügyi járulékos ráta szintén 6 százalékponttal csökken. Ugyanakkor az eddigiekben az Egészségbiztosítási Pénztárból fizetett rokkantnyugdíjak kifizetése átkerült a Nyugdíjbiztosítási Alaphoz, ami hozzávetőleg 4 százalékpontos járulékemelés hatását semlegesíti.

megszüntetéséhez mégsem elégséges járulékráták nem segítik a foglalkoztatás bővülését, ami a gazdasági növekedésre is negatívan hat. A magas ráták emellett a jövedelmek elrejtésére ösztönzik a munkáltatókat és a munkavállalókat egyaránt, aminek szintén vannak növekedés-visszafogó hatásai is, hiszen a gazdaság legális részének költségei lényegesen magasabbak, mint egy adóelkerülésre kevésbé ösztönző rendszerben lehetne. A kör bezárult: a magas járulékráták nem segítenek megváltoztatni az elégséges járulékfizetők és a sok eltartott közötti aránytalanságot és így az egyensúlytalanság fő okait, valamint a növekedés-visszafogó hatásokat is fenntartják.

9.ábra: A járulékbefizetések és a nyugdíj-kifizetések főbb pénzáramai (2005, GDP %)

III. Jövőkép: lesz ez még így se

Ma, az előregedési probléma hatásainak megjelenése előtt még „istenes” a helyzet: „csak” a GDP 2,8 százalékának megfelelő hiányt termel évente a rendszer. A nyugdíj és egészségügyi kasszából, valamint a központi költségvetésből teljesített nyugdíj és nyugdíj jellegű kifizetések a GDP 3,9 százalékával haladják meg a nyugdíjkasszába érkező befizetéseket. Ekkora az az összeg, ami az államadósság növekedésében csapódik le, és amit a jövőben kell majd valamikor megfizetni. Ugyanakkor a magánnyugdíj pénztárakba érkező befizetések a jövőbeli nyugdíjasok nyugdíjának fedezetéül szolgál, és ezt levonva a jövő generációt a GDP 2,8 százalékának megfelelő hiány terheli a 2005-ös adatok szerint.

A mai magyar nyugdíjrendszer meglehetősen kusza pénzáramlásait megfelelően csoportosítva jól beazonosíthatók a jelenlegi helyzet főbb sajátosságai.

1. A GDP 7,6 százalékát kitevő befizetések több mint 80 százaléka 2,5 millió főhöz, az általunk elégséges járulékot fizetőknek nevezett csoporthoz köthető. Az éves 750 ezer forint alatti jövedelmet bevalló, és emiatt elégtelen járulékot fizető kör a GDP mindössze 1 százalékát fizeti be, míg az inaktívok egy

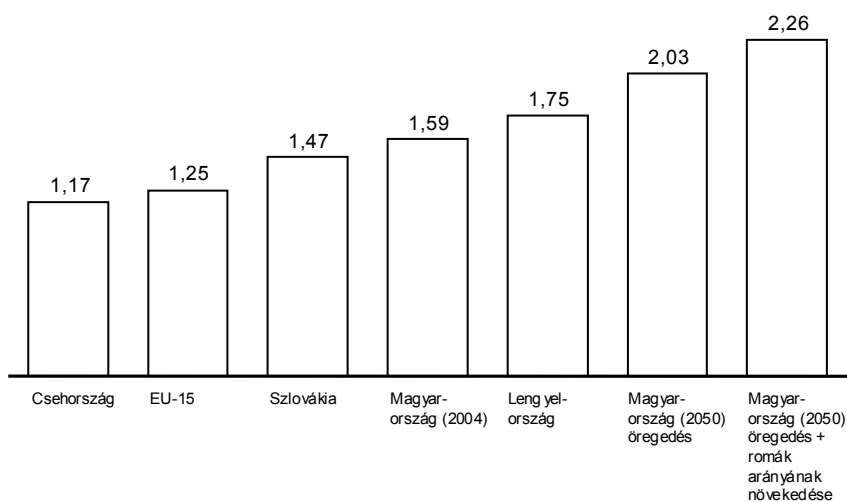
része és speciális foglalkozási ágak (fegyveres erők) után a költségvetés is fizet be járulékot, az ebből származó bevétel azonban csak a GDP 0,3 százalékát teszi ki.

2. **A nyugdíj és nyugdíj jellegű kifizetéseknek 40 százaléka nem az idősekhez kötődik, a korhatár alattiak ellátása nélkül a nyugdíj-rendszernek többlete lenne.** A GDP 10,4 százalékának megfelelő összes kifizetésből csak 6,2 százalék kapcsolódik a korhatár feletti nyugdíjasokhoz. 3,3 százalék a korhatár alatti rokkantnyugdíjasok, a megváltozott munkaképességűek, illetve az árvasági és özvegyi ellátásokhoz köthető, a korhatár alatti öregségi nyugdíjasok pedig a GDP 0,8 százalékának megfelelő juttatásban részesültek. A korhatár alattiaknak nyújtott kifizetések tehát meghaladták a GDP 4 százalékát, ami több, mint a nyugdíj-kassza hiánya.

10. ábra: Az eltartottak és a dolgozók aránya (gazdasági függőségi ráta)

Ha nem változnak a foglalkoztatottsági arányok, akkor az öregedés és a romák arányának növekedése miatt a gazdasági függőségi ráta gyorsan nő

Az eltartottak és a dolgozók aránya (gazdasági függőségi ráta)

Ha nem változnak a foglalkoztatottsági arányok, akkor a jövőben az előrejelzés miatt az eltartottak és a dolgozók arányának gyors növekedésére lehet számítani.

Az egy foglalkoztatottra jutó eltartottak száma, vagyis a gazdasági függőségi ráta már ma is jóval magasabb (1,59), mint az európai átlag. (10. ábra) Két olyan folyamat is azonosítható, amely a jövőben a gazdasági függőségi ráta növekedése irányába fog hatni: az egyik az előrejelzés, a másik pedig a roma népesség arányának növekedése. Ha nem változik az aktív korú népességben belüli foglalkoztatottsági arány, akkor 2050-re a gazdasági függőségi ráta az öregedés hatására 2 fölé emelkedik. Ha pedig figyelembe vesszük, hogy a növekvő arányú roma népességben belül a foglalkoztatottsági ráta mindössze 25 százalék körüli, egy dolgozóra pedig 6 eltartott jut, akkor változatlan feltételek¹² mellett 2,26-ra nő az egy foglalkoztatottra jutó eltartottak száma, ami

¹² A változatlan feltételek többek között a nyugdíjba-vonulás időpontjának változatlanágát is jelentik. A várható életkor növekedése és a nyugdíjrendszer változtatásai miatt a nyugdíjba-vonulás időpontja kitolódik majd, és így a számításokban szereplőnél kisebb emelkedés fog bekövetkezni a gazdasági függőségi rátában. A számítások ezzel együtt jól jelzik, hogy az aktív korúak nagyobb arányú foglalkoztatására, és/vagy hosszabb munkával töltött időszakokra lesz a jövőben szükség ahhoz, hogy a függőségi ráta ne nőjön fenntarthatatlanul magas szintre.

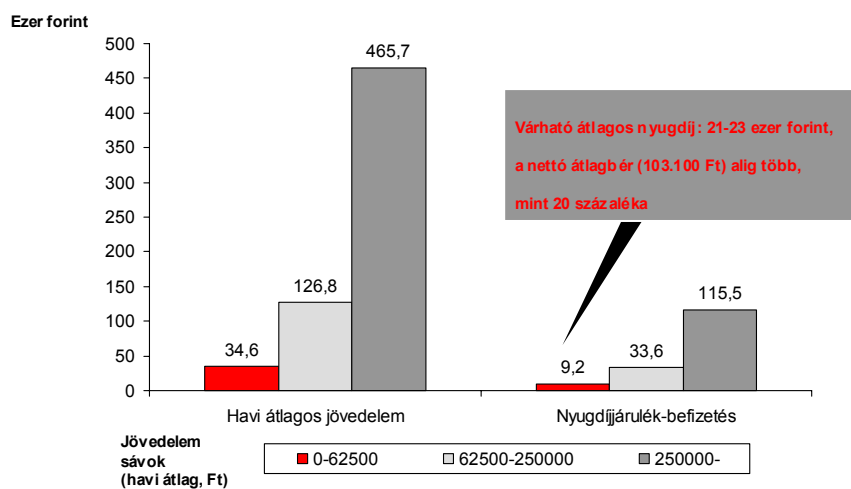
nyilvánvalóan csak a szociális ellátások maitól lényegesen szűkebb körű rendszere mellett lenne fenntartható.

Az elöregedés mellett jelentkezik egy rejtett probléma is: a jelenlegi foglalkoztatási és járulékfizetési helyzet fennmaradása esetén a magyar társadalom széles tömegei egyáltalán nem, vagy csak nagyon alacsony nyugdíjra lesznek jogosultak. Az alacsony foglalkoztatottság nemcsak az aktuális egyensúlyi és növekedési helyzet szempontjából jelent problémát, hanem a nyugdíjrendszer jövőbeli hiányára is hatással van. Bár vannak olyan nem foglalkoztatottak, akik jogosultságot és szolgálati időt is szereznek – például az álláskeresői támogatásban részesülő munkanélküliek, GYES-en, GYED-en, GYET-en lévők – a járulékfizetők száma mégis elsősorban a foglalkoztatottságtól függ. Az alacsony foglalkoztatottság egyben azt is jelenti, hogy egy adott évben sokan vannak azok, akik nem, vagy csak az év töredék részében halmoznak fel szolgálati időt, amiből a jelenlegi szabályok szerint minimálisan 20-at kell összegyűjteni ahhoz, hogy valaki öregségi nyugdíjra legyen jogosult. Ha a - jelenlegi helyzet marad fenn, akkor a mai aktív korú népesség tetemes része nem fog elég szolgálati évet szerezni ahhoz, hogy jogosult legyen nyugdíjra.¹³

11.ábra: Havi átlagos jövedelem- és járulék-befizetés különböző jövedelmi csoportokban (Magyarország 2005, becslés)

Nemcsak a szolgálati évek hiánya, hanem a nagyon alacsony nyugdíj is probléma lesz a társadalom széles csoportjainak, ha az állam nem avatkozik be.

Havi átlagos jövedelem és nyugdíjjárulék befizetés három jövedelmi csoportban (2005, becslés)

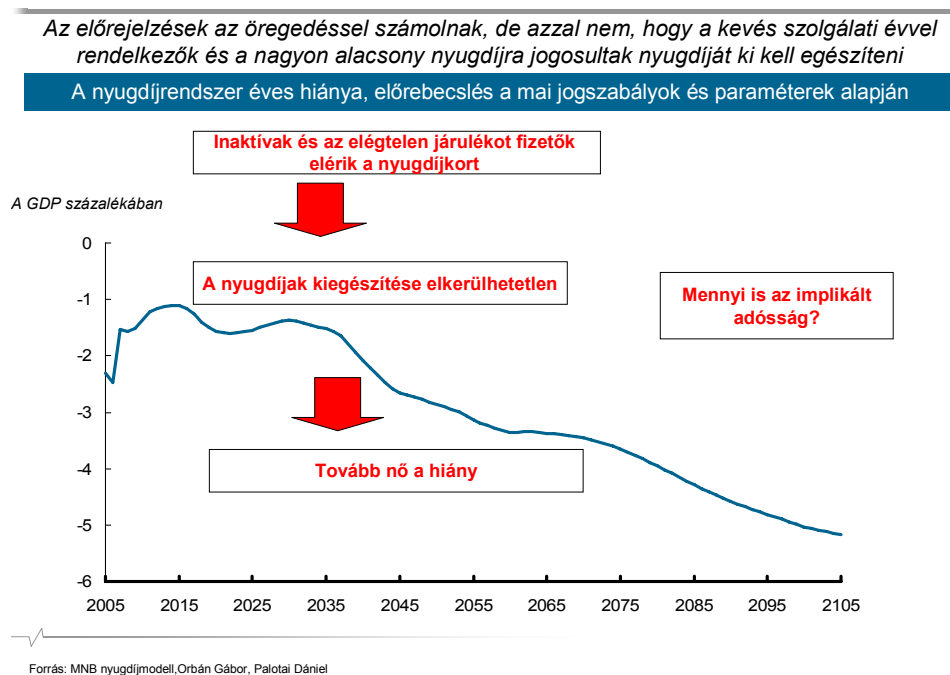
Forrás: APEH és saját számítás

Nemcsak a járulékfizetők és jogosultságszerzők alacsony száma, hanem a járulékfizetések eloszlása is rejtett feszültséget jelent. A mintegy 4,3 milliós járulékfizetői körnek a több mint 40 százaléka után átlagosan havi 9 ezer forintnyi munkáltatói és munkavállalói járulék folyik be. Ennek az 1,78 milliós körnek a 2005-ös adatok alapján 35 ezer forintos havi átlagos jövedelme volt. (11.ábra) A jövedelemszint és a járulékbefizetés alapján ennek a csoportnak 2005-ös áron egy hozzávetőleg 21-23 ezer forintos, vagyis az átlagos nettó bér (103.100 forint) alig több mint 20 százaléka

¹³ Augusztinovics Mária (2005) (Népesség, foglalkoztatottság, nyugdíj. Közgazdasági szemle LII. évf 2005 május 429-447.o.) cikke hívta fel először a szakma figyelmét erre a problémára.

megfelelő átlagos havi nyugdíj időarányos részének megszerzéséhez elegendő.¹⁴ A reáljövedelmek hosszabb távon várható növekedése miatt ennek a körnek a nyugdíja természetesen még állami beavatkozás hiányában sem lesz ténylegesen 21-23 ezer forint, sőt annak inflációval növelt értékét is meg fogja haladni. Azonban ha a jövedelem-bevallások, és így a járulékbefizetések, eloszlása nem változik, akkor a relatív elmaradás megmarad. Ez a közel 2 milliós kör átlagosan a mindenkori átlagbér 20-22 százalékának megfelelő, tehát a magyar társadalom aktuális átlagos életszínvonalától lényegesen elmaradó nyugdíjra számíthat majd.

12. ábra: A nyugdíjrendszer éves hiánya, előrebecslés a mai jogszabályok és paraméterek alapján

A nyugdíjrendszer jövőbeli hiányának számításakor tehát nem csak az előregedéssel, hanem azzal is számolni kell, hogy a magyar társadalom széles tömegeinek nyugdíját kell majd valószínűleg kiegészíteni. Amikor az inaktívák (kevés szolgálati évet szerzők) és az elégtelen járulékot fizetők elérik a nyugdíjkort az államnak várhatóan ismét a zsebébe kell nyúlnia. A megélhetéshez szükséges jövedelemnél kisebb nyugdíjak kiegészítése figyelembe véve a magyar szociálpolitika tradícióit elkerülhetetlennek tűnik. Ez egyben azt is jelenti, hogy ha a dolgok nem változnak, akkor a nyugdíjrendszer által generált jövőbeli hiány és államadósság lényegesen nagyobb, mint amivel eddig számoltunk. Csak illusztrációképpen: az 1,8 milliós kör a mai aktív korúak több mint negyedét teszi ki, az inaktívák pedig az aktív korúak közel egyharmadát. Vagyis, ha egy teljes munkaeletpályán, mintegy 40 éven keresztül ugyanígy maradnának a foglalkoztatási és járulékfizetési körülmények, és az egyes személyek sem kerülnének át más csoportba, akkor a nyugdíjasok mintegy 60 százalékának a nyugdíját kellene kisebb, vagy nagyobb mértékben kiegészíteni.¹⁵ Ha a

¹⁴ 40 év munkaviszonyt és 16 év nyugdíjas időszakot feltételezve a havi befizetett nyugdíj-járulék hozzávetőleg $40/16=2,5$ -szorososa a várható aktuáriusan igazságos havi nyugdíj, 9 ezer forintos havi járulékbefizetéshez így a 2005-ös ár és jövedelemszint mellett mintegy 22.500 forint nyugdíj tartozik.

¹⁵ Persze a valóság ennél valamivel - de valószínűleg csak kevéssel - kedvezőbb, hiszen a szolgálati évet nem szerzők és a nem elégséges járulékot befizetők köre időben változik.

nettó átlagbér 30 százalékában határozzuk meg az elégséges nyugdíj határát, akkor is az aktív korúak közel fele esetében prognosztizálható, hogy szükség lesz a nyugdíjak valamilyen mértékű kiegészítésére.

A rokkantnyugdíjazás rendszerében a nyugdíjak kiegészítése már ma is széles körűen jelen van, és jövő generációk csökkenő szolgálati ideje miatt ezen menekülési útvonal szerepe erősödhet. A rokkantnyugdíjasok 800 ezer fős száma egyértelműen jelzi, hogy nem csak egészségügyi, hanem munkaerő-piaci és nyugdíj-problémáról is szó van. A rokkantnyugdíjazás rendszere a rövidebb szolgálati idő, a hosszabb ellátotti idő, valamint a nettó bérek 50-60 százalékának megfelelő nyugdíj mellett széles körben kínál a befizetett járulékoknál lényegesen nagyobb kifizetéseket. Ez az egészségügyileg ténylegesen rászorulóknak esetében indokolt, sokak esetében ugyanakkor a rokkantnyugdíjazás a munkaerő-piacról nyugdíjba menekülésnek egy igen előnyös formája. Előretételezve a nyugdíj felé közelítő évfolyamokban alacsonyabb lesz a szolgálati évek száma, mint azon idősebb generációknál volt, akik az 1990 előtti években folyamatosan dolgoztak. A rokkantnyugdíjazás rendszere így a mainál is nagyobb arányban kínálhat vonzó kilépési lehetőséget a társadalom széles tömegeinek, hiszen kevés szolgálati év mellett lényegesen magasabb nyugdíjat kínál, mint az öregségi nyugdíjazás rendszere.

A nyugdíjak kiegészítésének jövőbeli kényszere azt eredményezi, hogy a mai számítások alábecslik a nyugdíjrendszer jövőbeli hiányát. A nyugdíjrendszer hiányára vonatkozó előrejelzések¹⁶ a költségvetési kiigazítás előestéjén a nyugdíjrendszer hiányának további növekedését vetítették előre a következő 100 évre, és mai áron a GDP közel 2-2,5-szeresére tették annak az államadósságnak a nagyságát, amit a rendszer 100 év alatt generál. Az azóta meghozott intézkedések hatására a modellekből adódó implicit államadósság két okból is jelentősen csökkent. Az egyik a munkáltatói járulékráta egészségügyi járulékok csökkentésével együtt végrehajtott emelése¹⁷, a másik pedig a reáljövedelmek csökkenése miatt a jövőbeli bérpálya és így a jövőbeli várható nyugdíjak csökkenése. Bár ezen hatások tartósságával kapcsolatosan erős kételyek merülnek fel, az előrejelzésekkel kapcsolatos legfőbb probléma mégsem ez. A jövőbeli hiány legnagyobb mértékű alulbecslése abból származik, hogy az előrejelzések nem számolnak azzal, hogy egy igen széles kör nyugdíját kell majd nagy valószínűséggel kiegészíteni. Az előrejelzések figyelembe veszik a jövedelmek és járulékbefizetések eloszlását, de azt feltételezik, hogy mindenki a járulékbefizetésekkel összhangban álló nyugdíjat fog kapni, még akkor is, ha az nagyon alacsony. Ha elfogadjuk, hogy a járulékbefizetések és szolgálati idők alapján adódó nagyon alacsony nyugdíjak érintetlenül hagyása széles tömegek érintettsége miatt nem lesz reális alternatíva a jövő gazdaságpolitikáinak, akkor egyben azt is állíthatjuk, hogy a jövőbeli nyugdíjkifizetések várható nagysága bizonyosan nagyobb annál, mint amivel a modellek számolnak (12.ábra).

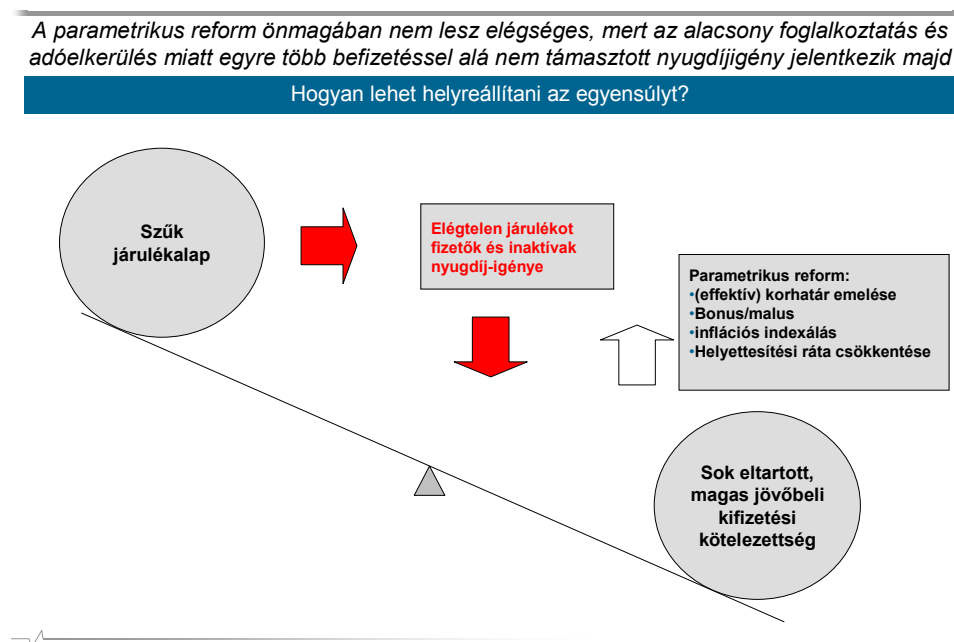
¹⁶ Az előrejelzések közül az MNB nyugdíjmodellje volt nagy áttekinthetőséggel és részletesen dokumentálva: Orbán Gábor – Palotai Dániel: Kihívások előtt a magyar nyugdíjrendszer (2006, MNB műhelytanulmányok 55) Orbán Gábor – Palotai Dániel: A magyar nyugdíjrendszer fenntarthatósága (2005, MNB műhelytanulmányok 40)

¹⁷ Éppen ezen intézkedés modellekre gyakorolt hatása jelzi jól, hogy a nyugdíjrendszert nem lehet önmagában kezelni. A nyugdíjjárulékok egészségügyi járulékok terhére történő emelése nyilvánvalóan nem javítja a teljes államháztartás egyensúlyát, a nyugdíjrendszer jövőbeli hiánya mégis csökkenhet.

IV. Hogyan tovább? – a nyugdíj- adó- és szociális ellátási rendszer együttes újraszabása

A nyugdíjrendszer egyensúlytalanságának fő oka a szűk járulékalap valamint a sok eltartott és magas jövőbeli kifizetési ígéretek közötti aránytalanság. Annak ellenére, hogy a mai átlagos nyugdíjak bérekhez viszonyított nagysága nemzetközi összehasonlításban nem magas, a jövőbeli kifizetési kötelezettségek mégis tetemesek. Ennek két fő oka az eltartottak nagy száma és a jövőben nyugdíjba vonulóknak a mostani szabályok alapján ígért magas nyugdíj.¹⁸ A tetemes kifizetési kötelezettségek forrásait a szűk járulékalap miatt még a jelenlegi magas járulékráták mellett sem lehet „kitermelni”.

13. ábra: Hogyan lehet helyreállítani az egyensúlyt? Parametrikus reform

A nyugdíjrendszer egyensúlytalansága jelentős részben csökkenthető a ma meglévő rendszer jellemzőinek olyan módosításával, amelyek mérséklik a jövőbeli kifizetési kötelezettségeket. A nyugdíjba menetel időpontjának kitolását célzó intézkedések, a jövőben nyugdíjba menők kezdőnyugdíjának mérséklése (vagyis az ún. helyettesítési ráta csökkentése) hosszabb idő alatt jelentősen tudja csökkenteni a rendszer hiányát. A hivatalos korhatár emelése mellett a jelenlegi rendszer más módosításai, vagyis más parametrikus lépések is fontos szerepet játszhatnak a hiány csökkentésében. Az ösztönzők, vagyis a későbbi nyugdíjba menetel jutalmazása is hozzájárulhat az effektív korhatár kitolásához és így az eltartottak számának csökkentéséhez. Továbbá a nemzetközi gyakorlatban mára fehér hollóvá vált svájci¹⁹, vagyis 50 százalékban az

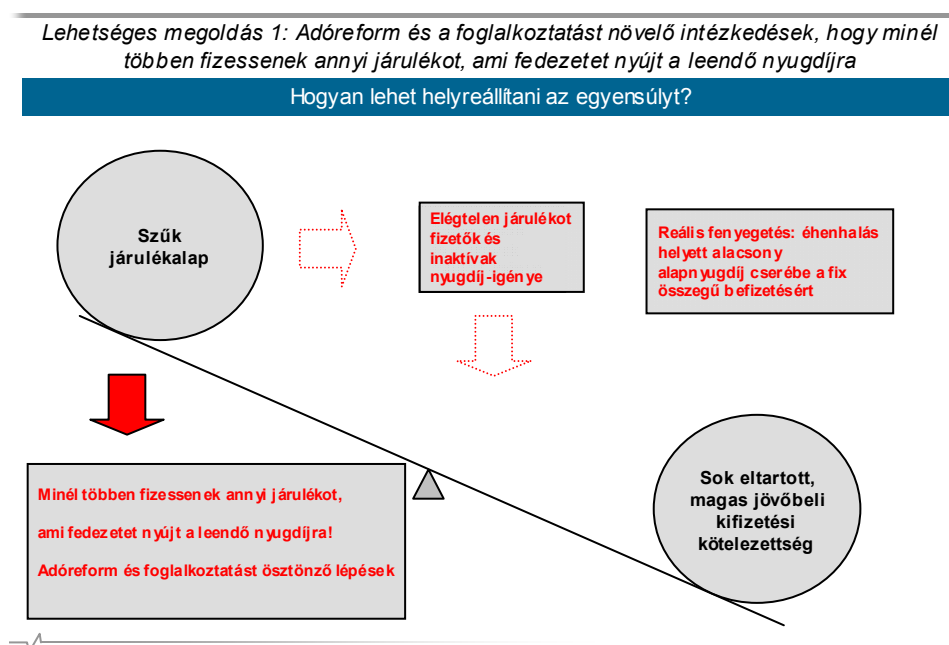
¹⁸ Az induló nyugdíjak bérekhez és a korábbi nyugdíjakhoz viszonyított magas szintjét jól tükrözi, hogy az előrehozott öregségi nyugdíj, vagyis az elmúlt években korhatár előtt öregségi nyugdíjba vonulóknak nyugdíja 2005-ben átlagosan 82.355 forint volt. Ez az adott évi nettó átlagbér mintegy 80 százalékának felel meg és 38 százalékkal haladja meg a korbetöltött öregségi nyugdíjak átlagos értékét. (Forrás: ONYF 2005-ös évkönyv)

¹⁹ Az indexálás nevéből ki lehet találni, hogy Magyarország mellett hol található még ez a rendszer.

inflációhoz, 50 százalékban pedig a bérekhez kötött, indexálás megszüntetése és az inflációs indexálásra való áttérés is szerepet játszhat a hiány mérséklésében.²⁰

A parametrikus reform azonban bizonyosan nem elégséges, mert az alacsony foglalkoztatás és a jövedelemelkerülés miatt egyre több befizetésekkel alá nem támasztott nyugdíjigény jelentkezik majd. (13. ábra) Ha nem változik a jelenlegi foglalkoztatottsági és járulékbefizetési helyzet, akkor az inaktívak, illetve a szándékosan, vagy önhibájukon kívül kevés járulékot fizetők pótlólagos nyugdíj-igénye egyre nagyobb összegekkel terheli majd a nyugdíjrendszert. Minél tovább vannak nagy számban olyanok, akiknek nem keletkezik elég nyugdíj-igénye az adott évi jövedelme alapján, annál nagyobb lesz az az összeg, amivel ki kell pótolni az alacsony összegű nyugdíjakat. Ennek egyik megjelenési formája a rokkantnyugdíjasok arányának ismételt növekedése lehet. A parametrikus reformon túl tehát további lépésekre van szükség, a reformlépéseknek elsősorban az alábbi 5 területre érdemes összpontosítania:

14. ábra: *Hogyan lehet helyreállítani az egyensúlyt? Adóreform és foglalkoztatást növelő lépések*

1. *Adóreform a foglalkoztatás növelése és a járulékelkerülés mérséklése érdekében*

A járulékalap mielőbbi szélesítésére és a befizetések egyenletesebbé tételére van szükség a jövőbeli nyugdíj-kiegészítések összegének csökkentése érdekében. (14. ábra) Úgy lehet a jövőben szükségessé váló nyugdíj-kiegészítések mértékét csökkenteni, ha több aktív korú ember fizet járulékot, illetve, ha csökken azok száma, akik nem fizetnek egy megfelelő megélhetést biztosító nyugdíjhoz elégséges összegű járulékot. A járulékfizetői kör szélesítésére és a járulékbefizetések eloszlásának megváltoztatására tehát egyszerre van szükség. A járulékfizetői kör szélesítéséhez a foglalkoztatás növelését célzó intézkedésekre, a munkaerő-kínálat ösztönzésére és a munkát terhelő adók csökkentésére van szükség. A munkát terhelő adók persze a

²⁰ A sokat hangoztatott inflációs indexálásra való áttérés - ellentétben az effektív korhatár növelésével - nem nélkülözhetetlen eleme a parametrikus reformnak. Ugyanis alacsonyabb induló nyugdíj és svájci indexálás mellett ugyanakkora jövőbeli kifizetések hozhatók ki, mint magasabb induló nyugdíj és inflációs indexálás mellett, vagyis a kettő között nyugodtan lehet választani.

költségvetés helyzete miatt csak úgy mérsékelhetők, ha más adónemekből több bevétel folyik be. A járulékbefizetések eloszlásának megváltoztatása pedig úgy lehetséges, ha az alacsony éves jövedelmet bevallók, vagy az őket foglalkoztatók egy bizonyos értékhatárt meghaladó összegű járulékot befizetnek. Erre egy lehetséges megoldást kínál egy fix összegű nyugdíjjárulék bevezetése és a járulékráták egyidejű csökkentése.

2. A rejtett hiány csökkentése: Alapnyugdíj és fix összegű befizetés

Egy alanyi jogon járó alapnyugdíj bevezetése valószínűleg nem kerülhető el. Azok számára, akiknek vagy a szolgálati évek alacsony száma, vagy pedig a bevallott jövedelmek alacsony szintje miatt nem jön össze elégséges nyugdíj, az államnak valamit ki kell majd találnia. Magyarországon nem jelent majd vélhetően társadalmilag elfogadható megoldást ezen nyugdíj nélküli, illetve alacsony nyugdíjú kör magára hagyása, ezért az államnak gondoskodnia kell majd egy megélhetést biztosító támogatásról. Ennek egy lehetséges formája az alanyi jogon járó alapnyugdíj, (a rászorultság megalapozott vizsgálata valószínűleg nem lehetséges.) Az alapnyugdíj – ha nem túl magas értéken, hanem mondjuk a mindenkori nettó átlagbér 30, maximum 40 százalékán van meghirdetve – akkor nem jelent költségvetési lazítást. Az tulajdonképpen csak a már most is borítékolható jövőbeli kötelezettség elismerése.

Egy fix összegű járulék (vagy adó) bevezetése csökkenteni tudná a jövőbeli kifizetések és az aktuális befizetések közötti aránytalanságot és mérsékelné a rendszer által termelt államadósság nagyságát. A nyugdíjrendszer jövőbeli hiányának egyik fő forrása a mai járulék-befizetések és a jövőbeli kifizetések közötti várható aránytalanság. Ha a politika nem vállalja be, hogy igen alacsony összegű nyugdíjat fizet széles tömegeknek, akkor az aránytalanság – és az ezáltal keletkező hiány – mérséklésének forrása egy minimálisan befizetendő járulék-küszöb befizetése lehet. Egy fix összegű járulékelem bevezetésének több előnye is lenne:

1. növelné az alacsony (kimutatott) jövedelműek járulékbefizetésekkel alátámasztott nyugdíjjogosultságának az értékét, és így csökkentené azt az összeget, amivel majd valószínűleg ki kell pótolni a nyugdíjakat
2. lehetővé tenné a járulékráták csökkentését, így mérséklődnének a marginális adóterhek, aminek lehetnek a foglalkoztatást ösztönző és az adóelkerülést visszafogó hatásai

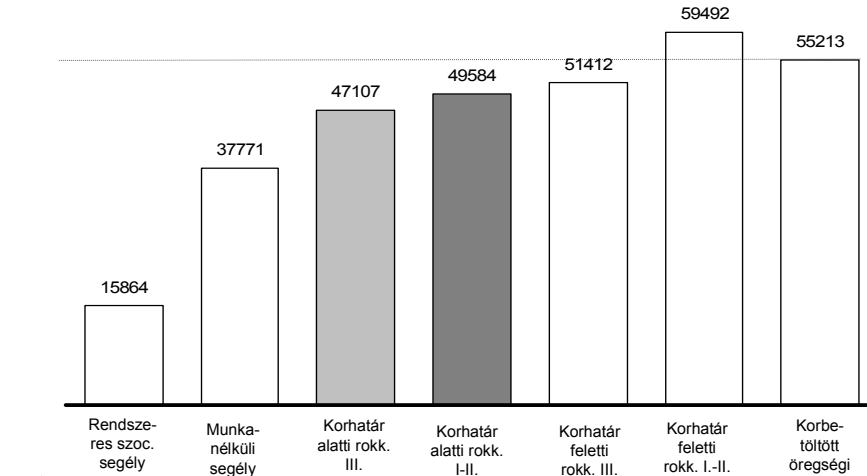
3. Munkavállalást ösztönző szociális ellátások: szigorúbb, és az aktív korúaknak kevesebbet ígérő rokkantnyugdíjazás

Az aktív korúak szociális ellátásának rendszere is átgondolásra szorul, a mai rendszer nem ösztönzi kellőképpen a munkavállalást és növeli az ellátottak körét. A rokkantnyugdíjazás mai rendszere széles tömegeknek ad lehetőséget arra, hogy elhagyja a munkaerőpiacot. Van, amikor ezt az egészségügyi állapot indokolja, és van, amikor nem. A rokkantnyugdíjak átlagos összege csak kevéssel marad el az öregségi nyugdíjak értékétől, ugyanakkor lényegesen nagyobb, mint az álláskereső támogatás, vagy a segélyek nagysága (15.ábra). A 124 ezer nyugdíjba-vonuló több mint harmada (42 ezer fő) 2005-ben is rokkantnyugdíjas volt, ami azt jelzi, hogy a rokkantnyugdíjazás rendszere továbbra is viszonylag könnyű és az öregségi nyugdíjakhoz képest relatíve előnyös kivonulási lehetőséget kínál a munkaerőpiacról.

15. ábra: Az átlagos nyugdíjak és segélyek nagysága különböző csoportokban (2004)

Az aktív korúak rokkantnyugdíja inkább a nyugdíjak, mint a segélyek összegéhez áll közel, és nem ösztönzi kellőképpen a munkavállalást

Az átlagos nyugdíjak és segélyek nagysága a különböző csoportokban (2004, forint)

Forrás: ONYF, Állami Foglalkoztatási Szolgálat

4. A kizárólag a munkát terhelő járulékokból finanszírozott nyugdíjrendszer esetleges feladása

A szűk járulékalap miatt lehet, hogy érdemes felhagyni a munkát terhelő kötelező járulékbefizetéses rendszerrel és célszerű legalább részben általános adóbevételekből finanszírozni a nyugdíjkiadásokat. Az önálló nyugdíjalap léte önmagában is érték. A nyugdíjalap hiánya és a rendszer által generált államadósság nagysága ugyanis visszajelzést ad a mindenkori gazdaság-politikusoknak a rendszer helyzetéről. Amennyiben a politikusok reagálnak a nyugdíjrendszer egyensúlyának felborulására, akkor ez a visszajelző mechanizmus fontos szerepet játszhat abban, hogy az egyensúlyt felborító tényezőkre (előregedés, születésszám várható életkor változása) a mindenkori politika reagálni tudjon. Ugyanakkor számos érv szól amellett, hogy más országok (pl. Norvégia) példáját követve Magyarország se kizárólag a munkát terhelő járulékokból finanszírozza a nyugdíjkiadásait (16. ábra):

1. Magyarországon a fent leírt visszacsatolási mechanizmus a múltban kevésbé működött: a hiány nem akadályozta meg a további lazítást.
2. A nyugdíjrendszer hiánya nem csak külső tényezőktől, hanem a kiadások és bevételek államháztartáson belüli megoszlásától is erősen függ, ezért nem feltétlenül tükrözi a valós fenntarthatósági helyzetet. A rokkant nyugdíjasokhoz kapcsolódó kiadásoknak, vagy az egészségügyi és nyugdíj-járulékok közötti arányoknak az átcsoportosítása, módosítása például úgy tudja változtatni a nyugdíjrendszer hiányát és az általa generált államadósság nagyságát, hogy közben a valós fenntarthatósági helyzet nem változik.
3. Elképzelhető, hogy olyan mértékű az aránytalanság a szűk járulékalap és a kifizetési kötelezettség között, hogy nem ad lehetőséget az ördögi körből való kitörésre: vagyis a munkát terhelő járulékokból csak úgy lehet finanszírozni a kiadásokat, hogy az adóelkerülésre ösztönöz, és nem támogatja a foglalkoztatás növekedését.

A nyugdíjkiadások és a munkát terhelő járulékokból beszédhető bevételek nagysága közötti aránytalanság megszüntetésének egyik módja lehetne, ha a korhatár alatti nem öregségi nyugdíjasok ellátása nem a nyugdíjkasszából történne. A nyugdíjrendszer hiánya kisebb, mint a korhatárnál fiatalabbak számára nyújtott nyugdíj és nyugdíj jellegű kifizetések nagysága. Ráadásul ezek döntő része – III.-as kategóriájú rokkantnyugdíjak, hozzátartozói ellátások - sokkal inkább segélynek, mintsem nyugdíjnak tekinthető. Ha a korhatár alatti nem öregségi nyugdíjasok kifizetése nem a Nyugdíjbiztosítási Alapból történne, akkor egyrészt ezen kiadásokat lehetne más adóbevételekből finanszírozni, másrészt a ténylegesen időskori kiadások és a munkát terhelő járulékokból származó bevételek között már nem lenne aránytalanság (hiány).

5. *A gyerekvállalás és gyereknevelés pozitív hatásainak figyelembe vétele*

Egy demográfiai szempontból is ösztönző nyugdíjrendszernek azt is célszerű figyelembe vennie, hogy a keresőkorúak nemcsak járulék-befizetéseikkel, hanem a jövőbeli (járulékfizető) generációk felnevelésével is hozzájárulnak a nyugdíjrendszer fenntarthatóságához. A nyugdíjrendszer igazságosságát nehéz pontosan mérni. Az bizonyos, hogy a rendszer sokkal bonyolultabb annál, mintsem, hogy egyszerűen azt lehessen igazságos állapotnak tekinteni, amikor az egyének által befizetett járulékok és a kapott nyugdíjak (jelen)értéke megegyezik. Egy nagyon fontos, és egyre több országban figyelembe vett szempont az, hogy az aktív korúak nemcsak járulékbefizetéseikkel, hanem az általuk felnevelt gyerekeken keresztül is hozzájárulnak a nyugdíjrendszer fenntarthatóságához. A mai gyerekek létszáma és képzettsége ugyanis kulcsfontosságú a jövőbeli járulékfizetések nagysága szempontjából. Egy olyan rendszer, ami ezt a csatornát is figyelembe veszi a demográfiai folyamatok szempontjából is ösztönző lehet.

16.ábra: *Hogyan lehet helyreállítani az egyensúlyt? Adókból finanszírozott nyugdíj-kiadások*

Lehetséges megoldás: A nyugdíjrendszer beolvasztása az államháztartásba: az összes adó finanszírozza az összes kiadást

